

FEBRUAR 1934: DEN VÆBNEDE ARBEJDER- OPSTAND I ØSTRIG

Af Alfred Lang

1934 blev et skæbnesvangert år for den østrigske arbejderklasse. I februar gjorde arbejderne i det røde Wien oprør mod det fascistiske Dollfuss regime. Dette essay markerer 80 året for arbejderopstanden

Den 12. februar 1934 er en skæbnesvanger dato i den østrigske arbejderklasses historie. En historisk pendant til den 30. januar 1933, da Hitler-fascismen tog magten i nabolandet Tyskland. I fire kolde februar-dage for 80 år siden, kæmpede de østrigske arbejdere med våben i hånd mod den varslede fascisme. Det blev den mest omfattende klassekonfrontation siden de store massestrejker og den politiske turbulens umiddelbart efter afslutningen på Første Verdenskrig.

Da opstanden brød løs, deltog min familie som en selvfølge i den væbnede modstand mod den igangværende illegalisering af arbejderklassens organisationer. I Wiens 16. arbejderdistrikt ("Bezirk") Ottakring, hvor samtlige grene af min familie havde boet gennem generationer, var konfrontationerne særligt heftige. Her kæmpede socialistiske arbejdere, brandvæsenet, et par intellektuelle samt dele af nærpoltiet med få våben mod en veludrustet forbundshær, paramilitære politistyrker og de reaktionære "Heimwehr"-militser. På en bakke ved siden af min senere skole, skød de med tunge kanoner ned mod Sandleiten, bydelen Ottakrings ræverøde kvarter på randen til 'Wienerskoven'.

Politisk var min familie skarpt opsplittet mellem min mors families lidenskabelige engagement for det lille superaktive, på dette tidspunkt allerede stærkt staliniserede, kommunistparti KPÖ (Kommunistische Partei Österreichs) og min fars familie, der var trofaste medlemmer af det daværende venstresocialdemokratiske parti med det lange navn *Sozialdemokratische Arbeiterpartei Deutschösterreichs (SDAPDÖ)* – de såkaldte 'austromarxister'.¹ Min farmor var begejstret tilhænger af Otto Bauer, den karismatiske, intellektuelle leder af partiets marxistiske venstrefløj og partiets chefideolog.

"Overhovederne" i de to respektive familiegrene var henholdsvis min morfar, der

var metalarbejder og kommunistisk tillidsmand og min farfar, der var ansat på det lokale posthus i Sandleiten-kvarteret.

Mens min mormor var fuldtidsbeskæftiget med de ni børn hun fødte, arbejdede min farmor som servitrice i en af distriktets talrige værthushaver ("Schanigarten") og senere som billetsælger i en biograf. Min farmor og nogle af hendes veninder blev lidt af en 'legende' i kvarteret, da de med dødsforagt smuglede ammunition og pistoler fra hemmelige våbendepoter og fra sympatiserende politifolk til de kæmpende, der havde forskanset sig i de forskellige boligblokke i Sandleiten. Med ammunition og pistoler gemt i indkøbstasker og rygsække gik de gennem militærkontrollerne – velvidende, at hvis de blev opdaget, ville det koste dem i værste tilfælde livet.

"Vi er de stærkeste af alle (socialdemokratiske) partier"

Det østrigske socialdemokrati havde efter revolutionen i 1918,² der afsluttede Habsburgermonarkiet og fragmenterede kæmperiget Østrig-Ungarn umiddelbart efter Første Verdenskrig, et suverænt parlamentsflertal indtil 1920. Otto Bauer, partiets fremtrædende marxistiske teoretiker blev republikkens første udenrigsminister. Med omkring 670.000 partimedlemmer og 70.000 ulønnede partifunktionærer samt tilknyttede masseorganisationer som arbejdersportsforeninger, naturvenner, fritænkerbevægelsen etc., organiserede Socialdemokratiet op til 90 procent af den samlede arbejderklasse. De socialdemokratiske dominerede "Freien Gewerkschaften" talte omkring 770.000 medlemmer.

Kravet fra initiativet "Neue Linke" om oprettelse af arbejdsråd blev afvist af Socialdemokratiet med det argument, at en rådsagt på daværende tidspunkt kun kunne etableres i Wien og i Linz og iøvrigt ville fremprovokere en konfrontation med de kristligt-socialt dominerede landsdele. Initiativet "Die Neue Linke" var en tidsbegræn-

set sammenslutning mellem kommunister og SARA ("Sozialdemokratische Arbeitsgemeinschaft Revolutionärer Arbeiterräte").

I debatten med de "pågående" aktivistiske medlemmer af kommunistpartiet, der krævede aktionsenhed i fabrikkerne, svarede socialdemokraterne, at "*enheden er allerede etableret i vores parti*". Socialdemokraterne havde i det "røde Wien" et solidt 2/3-flertal og skulle ifølge partiets ideologer blive et mønster-eksempel for den "*demokratiske vej til socialisme*". Under parolen: "*Sovjetunion ja! Men uden den bolsjevistiske model*". Mens den reaktionære kristelig-social alliance i det øvrige Østrig overalt var på fremmarch og kunne danne sin første regering i 1920, udbyggede Socialdemokratiet sine magtpositioner i hovedstaden Wien. Denne markante politiske og sociale polarisering holdt ved indtil 1934.

I løbet af blot ti år – fra 1923 til 1933 – opførte Wiens bystyre under den marxistisk orienterede borgmester Karl Seitz (der efter nedkæmpelsen af arbejderopstanden blev anholdt og fængslet) omkring 65.000 nye, lyse lejligheder i kommunale ejendomme ("Gemeindebauten"). Det mest kendte er "Karl Marx Hof – komplekset ³ med 5000 beboere. Den opkrævede husleje, der kun udgjorde 4 procent af den gennemsnitlige arbejderløn, skulle ikke generere profit, men udelukkende bruges til at dække de løbende vedligeholdelsesudgifter til bygningerne.

En radikal sundhedsreform udryddede stort set den tidligere ekstreme spædbørnsdødelighed og den ligeså udbredte tuberkulose. Med reformskolen blev der afskaffet de værste udskjelser af autoritær undervisningsstil og indført en undervisningsreform, der tog udgangspunkt i specielt arbejderbørns behov. Den offentlige trafik blev ved hjælp af et tæt sporvognsnet udbygget og tjente som trafikmodel for hele Europa. De 100 procent fagligt organiserede sporvognsansatte stod som regel i spidsen for klassekonfrontationerne frem til februar 1934.

Disse reformprogrammer blev finansieret

*En arbejderlejlighed i Wien efter angreb af fascisternes under februaropstanden i 1934.
(Foto: Arbejdermuseet & ABA)*

med en markant forhøjelse af beskatningen af først og fremmest småborgerskabet og husspekulanterne, mens storborgerskabet kun i ringe grad blev bedt om 'at punge ud' ("Westentaschl") og monopolkapitalen stort set slap for det hele.

Forholdet mellem socialdemokraterne og kommunisterne

Mange revolutionære socialister, der kritiserede "austromarxisterne" for at nøjes med at være verbalradikale, anerkendte at socialdemokraternes "røde Wien" socialpolitisk klart positionerede sig på arbejdernes side, men nægtede dens socialistiske karakter. Til gengæld var austromarxisternes gængse holdning til oppositionelle socialister og specielt til medlemmerne af det lille kommunistiske parti en typisk til "medlidenhed" grænsende arrogance:

"Vi socialdemokrater har indskrevet proletari-

atets magtovertagelse i programmet, vi har skabt det 'røde Wien' og vi har vores 'Schutzbund' (væbnede arbejdarmilitser) – og hvad har I "Kummerln?""

"Kummerln", det var betegnelsen på kommunisterne, som til dagligt blev konfronteret med et retorisk og analytisk radikalt og tilsyneladende overmægtigt Socialdemokrati. I modsætning til Tyskland var det østrigske kommunistparti KPÖ ikke resultat af en årelang heftig ideologisk kamp indenfor Socialdemokratiet. KPÖ blev således dannet i 1918 af meget forskelligartede grupper af unge aktivister uden større kamperfaringer og med langt mindre præcise marxistiske situationsanalyser end Socialdemokratiet rådede over.

Således fandtes der under Første verdenskrig ingen organiseret opposition i Socialdemokratiet. Med undtagelse af en lille radikal gruppe omkring Friedrich Adler, der var søn af en af Socialdemokratiets grund-

læggere Viktor Adler. Friedrich blev offentligt kendt, da han under tilråbet "*Ned med monarkiet – ned med krigen!*" skød og dræbte den daværende kejsertro ministerpræsident og krigspropagandist Karl Graf Stürgkh i 1916. Friedrich Adler blev efter to år løsladt fra fængslet i 1918, hvorefter han opgav sin tidligere kritik af den socialdemokratiske diskrepans mellem radikal teori og statskonform praksis.

"Schutzbund" – de organiserede arbejdsmilitser

Det republikanske Schutzbund var et produkt af arbejderrådene fra revolutionen i 1919, som blev indledt med kæmpe arbejderstrejker og blokader i vinteren 1918. I 1923 blev "Schutzbund" officiel dannet som Socialdemokratiets "arbejderpartiets hær". Dette som svar på de talrige paramilitære reaktionære formationer som "Bürgergarden", "Kameradschaftsverbände" og "Frontkämpferverbände", der senere fik den overordnede betegnelse "Heimwehr".⁴

Schutzbundfolk fandt frem til de hemmeligholdte våbendepoter fra verdenskrigen og overgav dem til arbejdsmilitserne. En del af våbnene blev opmagasineret i en militærkaserne (det nuværende militærhistoriske museum) i 3. distrikt og bevogtet af en arbejderkomité bestående af socialdemokrater. Da Schutzbund var på sit højdepunkt talte det på landsplan omkring 90.000 medlemmer. Jævnligt demonstrerede tusinder af Schutzbund-medlemmer gennem Wiens arbejderkvarterer, bevæbnet med træmodeller af geværer og nød stor popularitet blandt beboerne, der i tusindvis fyldte fortorvene langs marchruten.

Ved en af disse Schutzbund opmarcher holdt partiets marxistiske teoretiker Otto Bauer sin berømte tale, hvori han advarede borgerskabet og den borgerlige reaktionære regering mod at gå udenom den parlamentariske lovgivning. I tilfælde heraf vil Socialdemokratiet ikke tøve med at bevæbne arbejderne med 'rigtige geværer', tage magten

fra borgerskabet politisk og økonomisk og etablere en socialistisk arbejderstat.

Fra 1926 skulle medlemmer af Schutzbund kunne fremvise medlemskab af Socialdemokratiet. Det betød, at samtlige medlemmer af Schutzbund fra andre grupper – først og fremmest fra kommunistpartiet – måtte forlade arbejdsmilitserne.

Politiets massakre på demonstrerende arbejdere

I januar 1927 organiserede det socialdemokratiske Schutzbund en folkelig opmarch gennem den lille provinsby Schattendorf i det sydøstlige forbundsland Burgenland. Lokale medlemmer af det reaktionære Heimwehr skød ind i forsamlingen og dræbte et barn og en krigsinvalid. Da drabsmændene den 14. juli 1927 blev frikendt ved domstolen, gik arbejderne i Floridsdorf, Wiens største industridistrikt, den efterfølgende dag i strejke i protest mod domsafgørelsen.

Fra alle Wiens distrikter strømmede vrede arbejdere til Ringstrasse i byens centrum. Foran parlamentet angreb politienheder til hest demonstranterne. Under en massiv regn af sten trak politiet sig tilbage til det nærliggende justitspalads. Efter nogle heftige konfrontationer stormede demonstranter bygningen og satte den i brand.

Nogle socialdemokratiske partirepræsentanter forsøgte at mægle til fred ved at opsoge og forhandle med den daværende kristelig-socialt forbundskansler Ignaz Seipel. Han ignorerede alle forhandlingsforsøg og gav ordre til at anvende våben mod demonstranterne.

Da politiet bevæbnet med geværer startede angrebet på de ubevæbnede arbejdere, svarede arbejderne igen ved at forsvare sig med stoleben og trælistes, som de hentede fra de omkringliggende forretninger. En del af demonstranterne løb hen til det nærliggende socialdemokratiske partihovedkontor og krævede åbningen af våbendepoterne. Dette blev kategorisk afvist af de tilstede-

værende partifunktionærer. I flere timer jagtede politiet grupper af demonstranter gennem Wiens indre by. Om aftenen var 90 demonstranter dræbt og over et tusind såret.

Efter dette blodbad fulgte et halvhjertet opråb fra Socialdemokratiet, som i vage vendinger opfordrede til en 24-timers generalstrejke. Kommunistpartiet og de mest militante faglige grupper krævede, at der blev uddelt våben til samtlige Schutzbund-afdelinger for at undgå en truende illegalisering af arbejderbevægelsens organisationer. De ledende socialdemokratiske kredse afviste også dette krav med den begrundelse, at sådan et skridt ville udløse en borgerkrigs-lignende situation. Således blev initiativet overladt til de reaktionære kræfter, der nu målrettet arbejdede hen imod smadringen af arbejderbevægelsen.

Austrofascismen

Senest fra 1930 styrede Østrig direkte mod fascismen. Socialdemokratiet sad kun på magten i 'Det Røde Wien'. Alle andre steder i landet var partiet i opposition. Partiledelsen forhandlede med den dybt reaktionære kristelig-socialt forbundsregering og udviste en imødekommende villighed til at indgå aftaler og forlig på borgerskabets præmisser. I det illusionære håb om at bevare det borgerlige-parlamentariske demokrati og forhindre etableringen af en autoritær styreform. Socialdemokratiets ledelse nægtede at indse, at højrefløjen på dette tidspunkt for længst havde lagt en kompromisløs kurs vendt imod den organiserede arbejderbevægelse.

I maj 1932 blev den ærgerrige bondefunktionær og højrefløjpolitiker Engelbert Dollfuss med kun en stemmes flertal valgt til forbundskansler. Hans koalition med Heimwehr og landets mægtige bondeforbund dannede den 18. kristelig-socialt regering siden 1920. På dette tidspunkt var den østrigske stat økonomisk bankerot.

Da jernbanearbejderne i flere omgange ikke fik udbetalt deres løn og vigtige beslut-

ninger i trafiksektoren derudover blev truffet hen over hovedet på jernbanearbejderne valgte repræsentanter, indledte de en tidsubegrænset strejke pr 1. marts 1933. Dollfuss-regeringen følte sig udfordret og benyttede lejligheden til et massivt angreb på den østrigske arbejderklasses bedst organiserede sektor: Sporvogns – og jernbanearbejderne.

Dertil kom at Dollfuss blev opmuntret af Hitlers udnævnelse til rigskansler, der fandt sted uden at den tyske arbejderklasse reagerede med generalstrejke. Den påsatte brand på Rigsdagen i Berlin var signalet for de østrigske fascistiske Dollfuss-regeringen gav militæret ordre til at besætte de centrale banegårde og sporvognsgarager, anholde og fængsle fagforeningslederne.

Fascistisk styre inspireret af Mussolinis Italien

Den 7. marts 1933 satte Dollfuss parlamentet og forfatningsdomstolen ud af kraft og udnævnte sig selv til "Führer" af hans nyindsatte regering. For at forhindre strejker og andre modstandsaktioner blev enhver form for forsamling forbudt. Kommunistpartiet blev erklæret illegalt og arbejderpressen blev underlagt streng censur. Østrig blev de facto et fascistisk diktatur. I form af den såkaldte austrofascisme²⁵ – med Mussolini som ideologisk forbillede og støtte. I politiet, i hæren og i andre statslige organer fjernede man alle socialdemokrater fra deres stillinger. I Wien gik boligprogrammet og de øvrige sociale reformprogrammer helt i stå.

Fra august 1933 opstod der flere og flere spontane strejker i protest mod forsamlings – og demonstrationsforbuddet. De socialdemokratiske fagforeningsledere var ikke længere i stand til at forhindre de omfattende strejkeaktioner, skønt de frygtede, at regeringen ville gribe til endnu hårdere repressivmidler.

Otto Bauer begrundede efter opstanden den 12. februar 1934, hvorfor de forsøgte at dæmpe arbejderne vilje til at strejke:

Otto Bauer (1881-1938) Leder af det østrigske Socialdemokrati fra 1918. Efter opstanden måtte Otto Bauer gå i eksil i Bratislava. (Foto: Arbejdermuseet & ABA)

“Vi vidste, at diktaturet ville slå voldsomt ned på strejkerne og at enhver generalstrejke derfor kunne resultere i væbnet oprør.” (Otto Bauer: “De østrigske arbejderes opstand”. Udgivet i Prag, 1934)

Samtidigt hermed skete der en tilspidsning af de udenrigspolitiske modsætninger mellem Østrig og Hitler-regimet. Det skete på baggrund af de nationale interesser for den overvejende del af det østrigske borgerskab, der holdt fast i deres nostalgiske sympati for det styrtede Habsburger monarki. Dette borgerskab afviste kategorisk Hitlers territoriale krav om Østrigs (“Ostmark’s”) integration i det stortyske rige.

Kulminationen på denne konflikt førte til, at de østrigske nazistiske organisationer

– først og fremmest NSAPÖ (pendant til det tyske naziparti NSDAP) – blev forbudt i juni 1933. Hitler reagerede med at indføre den såkaldte “1000-Mark-spærring”. Konkret gik det ud på, at rejsende til Østrig forud for rejsen skulle deponere 1000 Mark i den tyske rigsbank. For turismen i Østrig blev dette en økonomisk katastrofe. Flertallet af hotel – og værtshusholdere i provinsen tilsluttede sig eller sympatiserede derpå med de illegaliserede nazistiske organisationer.

Arbejderopstanden i februar 1934

Omkring årsskiftet 1933-34 fulgte provokation på provokation: Folk blev anholdt direkte ved “illegale” arbejderforsamlinger, kendte arbejderaktivister blev fyret fra deres arbejdsplads eller de blev overfaldet af bøller fra den austrofascistiske “Heimwehr”, fra det monarkistiske “Ostara” og fra de illegale nazistiske bander omkring NSDAP-Österreich og andre paramilitære organisationer.

Også indenfor regimet rasede der en konkurrencekamp om magtens nøglepositioner. “*Vaterländische Front*”⁶ var således præget af interne kampe, hvor dets ledende politikere og lederne af det paramilitære *Heimwehr* anholdt hinanden gensidigt, blev ekskluderet og indsat på ny.

Den revolutionære stemning bredte sig på dette tidspunkt blandt brede dele af arbejderbefolkningen. I industrier som Graz, Linz og Bruck an der Mur krævede et arbejderflertal udlevering af våben og grønt lys fra deres socialdemokratiske ledere til at starte en omfattende generalstrejke.

Den 11. februar 1934 gav major Emil Fey – der var den øverste leder af Heimwehr i Wien og samtidig indenrigsminister og vicekansler under Dollfuss – ordrer til, at Heimwehr-enheder fra provinsen skulle marchere mod Wien. I ugerne forud havde han anholdt og fængslet talrige ledere af Schutzbund i Tirols hovedstad Innsbruck

*Bundeskansler Engelbert Dollfuss i samtale med lederen af heimwehr Starhemberg, 1933.
(Foto: Arbejdermuseet & ABA)*

og overtaget arbejdermilitsernes lokale våbenlagre.

Fra byen Linz, hovedstaden i forbundslandet Oberösterreich, ankom samme dag en budbringer med et presserende brev til Otto Bauer i Wien. Afsenderen var partisekretæren og Schutzbundlederen Richard Bernaschek. Han skrev:

“Vi forventer, at du nu giver arbejderne i Wien og i hele Østrig signal til at slå igen. Vi kan ikke længere vige tilbage, uden at vi risikerer at blive udraderet! Hvis Wiens arbejdere lader os i stikken, må De bære det fulde ansvar herfor...”⁷

Otto Bauer ringede klokken to om natten til afsenderen og sagde i kodesprog:

“Ernst og Otto meget syge. Vi afventer videre foretagende.”

Politiet, der aflyttede telefonsamtalerne, handlede med det samme: Store politienheder og Heimwehr-formationer omringede *Arbejdernes Hus* i Linz. De forsamlede, der havde overnattet i huset, forsvarede sig resolut med de forhåndenværende våben. Alle bestræbelser fra de socialdemokratiske ledere om at overgive sig frivilligt blev afvist af de belejrede arbejdere.

Imens sluttede flere og flere arbejdere i Wien og i provinsen op bag arbejdernes væbnede modstand i Linz. Bygninger og fabrikker blev besat og der blev etableret kontrolposter rundt omkring i arbejderkvartererne. De ansatte i store virksomheder som “Wiener Elektrizitätswerke”, “Gaswerke” samt flere metal – og skofabrikker gik øjeblikkeligt i strejke. Arbejderne i Wiens arbejderdistrikt Floridsdorf var allerede i strejke, da kendte fællestillidsmænd og fagforeningsfunktionærer fra kvarteret blev fængslet om aftenen og natten til den 12. februar 1934. Opstanden var begyndt.

Dollfuss-regeringen mobiliserede forbundshæren med omkring 35.000 frikorpsagtige lejesoldater, der gennemgående havde

en stærk reaktionær indstilling. Dertil kom omkring 5.500 mand fra gendameriet (politienheder i byen) og 9000 mand fra grænsetropperne. Den decideret fascistiske borgerkrigsformation Heimwehr deltog ligeledes i nedkæmpelsen af arbejderbevægelsen. Det havde op til 150.000 medlemmer, mest fra provinsen, hvoraf kun en del var bevæbnet. De tysk orienterede østrigske nazister fra det forbudte NSAPÖ havde ca. 10.000 bevæbnede medlemmer. (De skjulte deres våbenarsenal inden de blev forbudt året før). De østrigske nazister blandede sig ikke i opstanden og indtog i stedet en afventende observerende holdning.

Heroverfor stod opstandens væbnede kræfter i form af Schutzbund med sine 80.000 medlemmer. Bevæbningen var ikke så dårlig, som den ofte bliver fremstillet. Således rådede arbejdermilitsernes våbendepoter over revolvere, karabinergeværer, maskinpistoler – og geværer, håndgranater, etc. Deres regelmæssigt afholdte militære øvelser gjorde, at mange Schutzbundmedlemmer havde nærkampserfaringer på højt niveau. Det samme gjaldt militsernes kollektive disciplin. KPÖ spillede efter 1926, efter deres eksklusion fra Schutzbund, ingen nævneværdig rolle som militær kraft. Derimod virkede partiet effektivt som organiserende og agitatorisk kraft. På trods af KPÖs utiltalende pro-stalinistiske orientering, var partiets almindelige medlemmer respekteret som tilforladelige aktivister.

Tøvende socialdemokratisk ledelse

I stedet for at udråbe en landsdækkende generalstrejke, opfordrede socialdemokraternes partiledelse til at "afvente situationen". Samtidig blev to partirepræsentanter sendt til Dollfuss for at bede ham om forhandlinger. Imens ventede Schutzbunds medlemmer utålmodigt på, at partiet gav ordre til at åbne våbendepoterne for at uddele våben til arbejderne.

Tusinder af medlemmer af Schutzbund

forsamlede sig den 12. februar om formiddagen i deres respektive lokaler i Wiens arbejderkvarterer. Mens ledelsen af Schutzbund forholdt sig tavs, opfordrede de revolutionære tillidsmænd/kvinder til dannelse af rådsstrukturer og til kamp for oprettelse af et basisdemokratisk arbejderstyre. Ved middagstid lykkedes det for en gruppe arbejdere på el-værket i Wiens 11. distrikt Simmering at slukke for strømmen i hele byområdet og standse sporvognstrafikken. Dette var signalet for sporvognsarbejderne til at oprette strejkeblokader på centrale steder i byen. Politiets enheder trak sig med lynets hast tilbage til politistationerne.

Socialdemokratiets ledelse opgav først i løbet af eftermiddagen den 12. februar, stærkt presset af begivenhedernes gang, deres afventende holdning og udstak nye retningslinjer:

"Bevæbning. Men ingen angrebsaktioner. Udelukkende til brug for forsvar i tilfælde af at Schutzbund bliver angrebet!"

Da mange ledere af Schutzbund allerede var blevet fængslet, vidste ingen nøjagtigt, hvor de godt skjulte våbenlagre befandt sig. Flere arbejdergrupper gik løs for at lede efter de hemmelige våbendepoter. De forhåndenværende våben var alt for få, til at man kunne bevæbne alle. Således delte omkring ti kæmpende arbejdere tre geværer eller pistoler.

Om eftermiddagen samme dag (12. februar) startede de væbnede konfrontationer i arbejderkvartererne. Schutzbund-medlemmer og lokale beboere forskansede sig i de sociale boligkomplekser rundt om i byen. Små grupper af mere eller mindre bevæbnede arbejdere angreb Heimwehr-stillinger og fik dem slået på flugt. I arbejderdistrikt Ottakring sluttede en del af politiet, hvis familier selv var fra kvarteret, sig til de kæmpende. De afleverede pistoler og andet brugbart udstyr fra deres arbejdsplads (nærstationen, det såkaldte "Bezirkskommissariat") til de kæmpende.

Opstandens centre var foruden Wien, provinsbyer som Graz, Linz, Salzburg, Innsbruck, Steyr, Bruck an der Mur, Leoben og Wiener Neustadt. Overalt i landet opstod spontane solidaritetsstrejker og i de større byer mere omfattende storstrejker. Overalt gik de kontrarevolutionære tropper i offensiven og satte ind på de steder, hvor modstanden var størst. Da jernbanearbejderne ikke var gået med i strejken, forblev kontrarevolutionens mobilitet uantastet.

I *Arbejdernes Hus* i Linz, hvor opstanden tog sit udgangspunkt, forsvarede 40 bevæbnede Schutzbundarbejdere sig ihærdigt imod en overmagt bestående af forbundshæren og Heimwehr. Ved middagstid næste dag, den 12. februar 1934, havde arbejderne opbrugt deres ammunition og måtte overgive sig.

Modstanden i Linz holdt dog stand imod en overmægtig fjende indtil den 14. februar – gasværket og godsbanegården blev således holdt besat indtil det sidste. Flertallet af Schutzbundarbejderne formåede derefter at trække sig tilbage over Donafluoden, mens de lokale beboere, der deltog i kampene gemte deres våben og medlemsbeviser, der kunne afsløre dem som oprørere.

Imens rasede kampene videre i Wiens arbejderkvarterer, men også i industribyen Bruck an der Mur (ved floden Mur) i forbundslandet Steiermark. Generalstrejken i den lille by var blevet gennemført 100 procent. Det lokale Schutzbund og byens beboere havde omringet politikasernen og belejret skolen, hvor medlemmer af det fascistiske Heimwehr havde forskanset sig. Tilkomne politiforstærkninger blev afvæbnet og jernbanetrafikken blokeret. Bruck var en af de få byer, der var fuldstændig under arbejderne kontrol. En af de deltagende var den legendariske arbejderleder Kolomann Wallisch, der havde en nøgleposition i den ungarske rådsrepublik i 1919.

Skønt han var socialdemokratisk partifunktionær, var han i skarp opposition til partiledelsens kompromispolitik og fatale passivitet under tilblivelsen af arbejderop-

standen. I nattens ly den 15. februar trængte store styrker fra forbundshæren ind i byen og efter hårde kampe måtte omkring 400 Schutzbundfolk trække sig tilbage til de omkringliggende bjerge, hvor de dagen efter gik hver til sit. Kolomann Wallisch blev angivet af en stikker og anholdt den 19. februar. Han blev hængt samme dag.⁸

Flugten til Tjekkoslavkiet

Otto Bauer og Julius Deutsch, den formelle leder af Schutzbund, trak sig i kampens hede tilbage til det sociale boligkompleks “George Washington-Hof”, i Wiens 10. distrikt Favoriten. Her i kvarteret forholdt Schutzbund sig defensivt, på grund af manglen på våben. Forbundshæren havde allerede på opstandens anden dag, den 13. februar, omringet det kæmpe boligkompleks og lod ingen komme ud eller ind. Alligevel lykkedes det de to socialdemokratiske ledere at undslippe gennem kælder gange og flygte til byen Brno (Brünn) i nabolandet Tjekkoslavkiet. Arbejderne reagerede på denne flugt med foragt og skuffelse.

Imens fortsatte kampene. Arbejderne formåede at holde mange af deres positioner i de store boligkomplekser, samt dele af arbejderdistrikter som Floridsdorf, Simmering, Ottakring, Döbling, etc.

Op til 1000 dræbte revolutionære i Karl Marx Hof

Karl Marx Hof i Wiens 19. distrikt Döbling var symbol for det “røde Wien”. Med sine seks 30-meter høje tårne og med en længde på 1 km, udgør Karl Marx-Hof det største sociale arbejderboligkompleks i byen. Under opstanden var komplekset et sandt trauma for borgerskabets tropper. Her boede omkring 5000 mennesker under dengang basisdemokratiske selvforvaltningsstrukturer.

Det var i Karl Marx Hof, kampene blev hårdest. I fire dage forsvarede beboerne sig mod en overmagt af politi, forbundshær og Heimwehr. Med pansrede køretøjer spræng-

te man indgangenes jerngitre væk, mens boligkomplekset blev beskudt af tungt artilleri uafbrudt i fem timer ad gangen. Efter at de angribende tropper trængte ind i gårdområdet, blev der udkæmpet en forbitret nærkamp fra hus til hus. Først da ammunitionen slap op, overgav beboerne sig til overmagten. De Schutzbund-medlemmer, der ikke havde dokumenteret adresse i Karl Marx Hof, kunne flygte igennem kloaksystemet under jorden.

Da modstanden i Karl Marx Hof var knust, sluttede den 4 dage lange arbejderopstand. Over 10.000 østrigere deltog aktivt i de væbnede konfrontationer med austrofascisterne og dens alliancefæller. Endnu flere arbejdere deltog i strejkerne og på anden måde i opstanden. Der findes ingen nøjagtige opgørelser over antallet af ofre, men ifølge politiets oplysninger blev op til 1000 medlemmer af Schutzbund dræbt. På kontrarevolutionens side døde ca. 100 deltagere. 10 arbejderledere blev hængt, deriblandt lederen af Wiens brandvæsen. Flere henrettelser var planlagt, men blev i sidste øjeblik standset på grund af brede internationale protester.

Epilog

Mens mange socialdemokrater blev desillusionerede og vendte deres illegaliserede parti ryggen, fik det lille illegale kommunistparti ryggen, fik det lille illegale kommunistparti en firedobbelt medlemstilgang og voksede fra 4000 medlemmer til 16.000 medlemmer. KPÖ fik en vis anseelse på grund af partiets modstandsaktiviteter under naziregimet. Denne opbakning tabte KPÖ igen i efterkrigstiden. Ikke bare fordi partiet fungerede som Sovjetunionens kritikløse ambassade, men også fordi KPÖ deltog i et udpræget reformistisk samarbejde med Socialdemokratiet, hvilket bidrog til restaurationen af det kapitalistiske system.

Den mere radikale fløj blandt austromarxisterne grundlagde i slutningen af 1934 organisationen "Revolutionäre Sozialisten" (RS). De fleste af medlemmerne

kom fra Socialdemokratiets ungdomsorganisation og fra små trotskistiske kredse. RS afgrænsede sig politisk såvel fra de socialdemokratiske "reformistiske illusioner" og fra KPÖs stalinisme. Deres mål var kampen for en socialistisk revolutionær føderation i Østrig og Tyskland. RS udgjorde i en periode den stærkeste antinazistiske modstandsgruppe. Efter at en del RS-medlemmer var blevet anholdt af GESTAPO (nazisternes hemmelige polititjeneste), flygtede mange af RS medlemmerne til udlandet og grundlagde en anti-fascistisk fangesolidaritetskomité "Sozialistische Arbeiterhilfe" (SAH). Efter krigen blev RS-fløjen fragmenteret og gik i opløsning.

Omkring 1.500 efterlyste kommunister og socialdemokrater flygtede efter opstanden til Sovjetunionen. Af disse forsvandt omkring 200 i Stalins fængsler og arbejdslejre. 47 østrigske anti-fascister blev direkte udleveret til de tyske fascister og omkom i Hitlers koncentrationslejre, heriblandt den kendte arbejderleder og KPÖ-medlem Franz Koritschoner.⁹ Han blev udleveret af stalinisterne i 1940 i forbindelse med Stalin-Hitlerpagten og døde i nazisternes koncentrationslejr Auschwitz i 1941.¹⁰

Noter

1. Den såkaldte "austromarxisme" var under det 20. århundredes første halvdel den særlige østrigske strømning af marxisme. Den blev grundlagt i 1904 af ledende socialdemokrater som Max Adler, Rudolf Hilferding, Karl Renner, Tatiana Grigorovici og Otto Bauer. I modsætning til den leninistiske fortolkning af marxisme gjorde austromarxisterne den sociale revolution og den efterfølgende etablering af proletarietets magtovertagelse ("proletarietets diktatur") afhængig af opnåelsen af det absolutte flertal i ramme af et "reelt eksisterende parlamentarisk demokrati". Rådsmøderne blev strategisk forkastet til fordel for parlamentarismen. I en periode brød austromarxisterne med den klasse-samarbejdende 2. Internationale og dannede deres egen Internationale: "*Internationale Arbeitsgemeinschaft Sozialistischer Parteien*" (også kaldt "*Wiener Internationale*" eller "2 1/2

Internationale”, som bolsjevikken *Karl Radek* introducerede austromarxisternes Internationale hos *KOMINTERN / 3. Kommunistiske Internationale*). Austromarxisterne var overbevist om, at sammenbruddet af den kapitalistiske samfundsformation var uundgåelig og behøvede ikke en speciel forcing. I mellemtiden gjaldt det om at udvikle og fæstne selvorganiseringsstrukturer. Tilbageslag og fejlagtige udviklingstendenser anså austromarxister som nødvendige faser frem til den endelige målsætning, som først ved eksisterende “objektive styrkeforhold” ville føre til revolutionen.

2. I februar 1919 opstod den ungarske rådsrepublik og store dele af de østrigske arbejdere var indstillet på at efterligne deres ungarske klassefæller. Skønt Socialdemokratiets ledelse anså dette som “et uansvarlige eventyr”, startede den egentlige socialrevolutionære periode i Østrig i årene 1919 og 1920. Forholdet mellem de radikale arbejdere og Socialdemokratiets apparat blev meget anspændt, da de hjemvendte fra krigen, syge og arbejdsløse, gik på gaden og arbejder – og soldaterrådene fik mere og mere indflydelse. Den mærkbare forbedring af livet for flertallet af befolkningen dæmpede den rebelske befolknings oprørsvilje. Socialdemokratiet foretog ekspropriationer af samfundsvigtige virksomheder og af luksusbbygninger, og vedtog en økonomisk støtteordning til krigens ofre, gennemtvang en 20 procent forøget ansættelse af arbejdsløse i virksomhederne, indførte forbud mod fyringer, retten til betalt ferie, samt den mest progressive tillidsmands/kvindelovgivning i Europa). Mange foretrak disse reformer fremfor en revolutionær samfundsforandring, som kun et radikalt mindretal holdt fast ved. Den revolutionære rådsdemokratiske bevægelse uddøde i 1920 og snart genvandt borgerskabet sin gamle indflydelse – med undtagelse af Wien.

3. <http://youtu.be/pbP4AzPjYA>

4. Ledelsen af “Heimwehr”, der blev oprustet som borgerkrigsværn bestod af resterne af tidligere monarkitro officerer. Heimwehr havde tætte kontakter til frikorpsen i Bayern (der knuste Spartakusoprøret i Berlin i starten af januar 1919 og myrdede arbejderlederne Rosa Luxemburg og Karl Liebknecht) og det reaktionære Horthy-regime i Ungarn. De fik våben fra Mussolinis fascistiske Italien. Den overvejende del af Heimwehr bestod af småhandlende, småbønder og deklasserede håndværkere.

5. Austrofascisme er en betegnelse for det autoritære system, der blev etableret i Østrig 1933. Det er baseret på de privilegerede befolkningsgruppers interesser (“Ständestaat”). Kombineret med kooperativistiske og fascistiske idéer fra Mussolinis regime i nabolandet Italien. Austrofascismens ledende

repræsentant var Engelbert Dollfuss (forbundskansler 1933-1934). Efter han var blevet myrdet af to medlemmer af det østrigske nazistparti NSAPÖ, videreførte Kurt Schuschnigg (1934-1938) med støtte fra enhedspartiet “Vaterländische Front”, det austrofascistiske system. Da Østrig blev annekteret og del af det “Stortyske rige” den 12. marts 1938, blev austrofascismen afløst af nationalsocialisternes magtovertagelse.

Allerede aftenen før de tyske troppers indmarch i Østrig, startede de tyske og østrigske nazister med fængslingen af kendte socialister, faglige folk og jøder. Fængslet blev derudover også funktionær fra det austrofascistiske parti “Vaterländische Front”. I den følgende uge var omkring 72.000 mennesker fængslet. De fleste blev overført til koncentrationslejrene Dachau ved München og noget senere til den østrigske koncentrationslejr Mauthausen-Gusen ved byen Linz.

6. “Vaterländische Front” blev dannet af Dollfuss-regeringen i maj 1933 og fungerede efter forbuddet mod alle partier og arbejderbevægelsens organisationer i 1934 som et nationalt enhedsparti efter fascistisk forbillede.

7. Otto Bauer: “*Der Aufstand der österreichischen Arbeiter*”. Richard Bernaschek blev senere myrdet af nazisterne i koncentrationslejren Mauthausen)

8. Den berømte socialrealistiske romanforfatter Anna Seghers beskriver denne begivenhed i sin fortælling: “*Der Weg des Kolomann Wallisch*”. Findes desværre ikke på dansk.

9. Kilde: Interview med KPÖs fhv. formand Walter Baier om bl.a. stalinismens forbrydelser i det østrigske dagblad *Der Standard*, 26-09-2009

10. Supplerende dokumentations- og billedmateriale findes her:

“*Wir sind die Arbeiter von Wien*” – *demosang fra de revolutionære byggearbejdere*

Den klassiske version i starten af 1930'erne:

<http://youtu.be/cpx1YLF15RI>

Den ny version: (1.maj demo i Wien 2008)

http://youtu.be/_jFdi3oFXBo

Film af den socialdemokratiske fagforbund ÖGB om situationen omkring februar-opstanden 1934: <http://youtu.be/lko5XBnOsg8>

Alfred Lang har som ganske ung deltaget i 68-bevægelsen i Wien og har siden været aktiv på den udogmatisk, revolutionære venstrefløj. Arbejder som journalist og researcher.

Alfred Lang
Lang.alfred@gmail.com